

Úplne na záver podal stručný, prehľadný, mimoriadne inštruktívny zoznam základných problémov, paradigiem a možných teoretických východísk súčasnej teórie národa a nacionalizmu.

Kniha obsahuje kvalitne spracovanú bibliografiu knižných prác a najvýznamnejších časopiseckých príspevkov spomínaných autorov, čo je tiež mimoriadne nápomocné pre každého, kto sa serióznejšie venuje tejto problematike.

Nacionalizmus a modernizmus A. D. Smitha je zaujímavou prácou, ktorú určite ocení každý, kto sa zaujíma o problémy národa a nacionalizmu, ale aj študenti, ktorým bola pôvodne určená, ako aj teoretici i bežná čitateľská verejnosť. Pozitívna je aj reflexia problému modernity oboch fenoménov, ktorý sa v poslednom čase aj u nás hojne pertraktuje, ba dokonca aj autorov prechod za pomyselnú historickú hranicu do budúcnosti, ktorú predznamenávajú koncepcie postmodernizmu. V každom prípade je to dielo, ktorého čítanie môže i na Slovensku zohrať pozitívnu úlohu v rozvoji bádania na tomto poli.

Jana Balážová

PhDr. Jana Balážová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

PROBLÉMY MODERNEJ SPOLOČNOSTI

NOAM CHOMSKY: Perspektivy moci. Praha, Karolinum 1998, 323 s.

Recenzovaná publikácia vyšla ako zbierka ôsmich, na prvý pohľad tematicky rôznorodých prednášok, ktoré odzneli na austrálskom kontinente. Slovenskému čitateľovi je pomerne známa doterajšia tvorba profesora Chomského z oblasti lingvistiky; pripomeniem, že sa významne podieľal na vzniku teórie generatívnej gramatiky, ktorá si nachádza stále viac priaznivcov. Okrem lingvistických prác tvorí významnú zložku Chomského aktivít politické pôsobenie v rôznych oblastiach sveta, kde obhajuje ľudské práva a snaží sa upozorňovať západnú verejnosť na nepravosti páchané v mene vyšších ideí.

V knihe *Perspektivy moci* sa môže slovenský čitateľ po prvýkrát zoznámiť s hlbokými, neortodoxnými myšlienkami významného lingvistu 20. storočia týkajúcimi sa zásadných otázok modernej spoločnosti. Preto sa v recenzii zameriam na kapitoly so sociálno-filozofickým a politickým obsahom. V prvých dvoch kapitolách (1. *Jazyk a myslenie: niekoľko úvah na starobylé témy*, 2. *Jazyk a príroda*) sa autor venuje problematike jazyka a mysle. Zvyšné kapitoly sú zamerané na vybrané sociálno-filozofické a politické otázky súčasnosti. Na tomto mieste sa musíme zamyslieť: čo môže spájať problematiku používania každodenného jazyka a politiku? Ako lingvista sa Chomsky zamerá na "slovník", ktorý používajú politici a publicisti; exaktne dokazuje, že pojmy,

s ktorými sa operuje v politike, sú často vágne a nemajú reálny obsah, slúžia na manipuláciu vedomia obyvateľstva.

Tretia prednáška má názov *Spisovatelia a zodpovednosť intelektuála*. Profesor Chomsky apeluje na širokú obec intelektuálov, na ich morálnu povinnosť pravdivo informovať širokú verejnosť o záležitostiach týkajúcich sa štátnej i medzinárodnej politiky. Ako autor smutne konštatuje, realita je práve opačná; tento fakt dokazuje množstvom príkladov z politickej praxe vlád USA, ktorej sa dlhodobo a podrobne venuje. Odhaľuje rozvinutú demagogickú kampaň v mienkotvorných masmédiách, ktoré pracujú s polopravdami alebo s úplnými, elegantne maskovanými klamstvami. Profesor Chomsky si uvedomuje, aké riziká pre jedinca nesie odhaľovanie pravdy. Verejne hovoriť o fungovaní systému znamená podstúpiť nebezpečenstvo odsúdenia, zosmiešnenia, vylúčenia zo spoločenského diania, trestu a v krajnom prípade aj smrti. Sám Chomsky sa stal mnohokrát terčom nevyberaných útokov zo strany médií, intelektuálov i verejne činných osôb.

Svoju kritiku nasmeroval aj na rozdelenie sveta na vládnučích a ovládaných, ktoré považuje za krajne nespravodlivé. Takýto model je podľa neho výtvorom západnej civilizácie a bráni slobodnému rozvoju ostatných štátov a národov, ktoré sú vo vzťahu závislosti, podriadenosti voči "vyspelému svetu". O tejto nepravosti a podobných nepravostiach by podľa autora mali zodpovední intelektuáli informovať svojich spoluobčanov, ale skoro nikdy to nerobia. Podľa Chomského je veľmi zlá situácia najmä v USA, kde intelektuáli a publicisti nie sú ochotní priznať politické chyby svojich vlád; príčinu takéhoto servilného postoja vidí už vo výchove v školských zariadeniach.

Autor publikácie, ktorý sa sám označuje za tradičného anarchistu (t.j. z krátkodobého hľadiska presadzuje posilňovanie prvkov autority štátu a sfunkčnenie politickej participácie občanov), konštatuje, že ovládanie mysle a vedomia v moderných západných spoločnostiach je oveľa rafinovanejšie a účinnejšie než v totalitných režimoch.

Ciele a vízie - tak autor pomenoval ďalšiu prednášku. V jej úvode objasňuje, čo chápe pod pojmami ciele a vízie. V centre jeho pozornosti je analýza súčasného stavu v moderných spoločnostiach. Upozorňuje na fakt, že od začiatku 20. storočia neúmerne narastá vplyv nadnárodných korporácií a finančných inštitúcií, ktoré sú v súkromných rukách. Tieto "mamutie" spoločnosti nemajú žiadnu zodpovednosť a ich aktivity sa nedajú verejne kontrolovať. Naopak, tieto spoločnosti vlastnia, a teda i kontrolujú masmédiá, a tým vytvárajú verejnú mienku. Profesor Chomsky označuje našu dobu za éru nadvlády biznisu a pripomína, že významní filozofi (Russell, Dewey) už na počiatku tohto storočia upozorňovali na nebezpečenstvo nekontrolovateľnej kumulácie kapitálu v súkromných rukách. Tak sa vytvorila priemyselná aristokracia, ktorá je podľa autora kontrapunktom demokracie, pretože v demokratickom zriadení nemôže koncentrované bohatstvo koexistovať s rozšírenou chudobou. Chomsky pozoruje vzájomný vzťah medzi systematickým oslabovaním odborov a práv pracujúcich a permanentným prehľbovaním rozdielov medzi spoločenskými vrstvami, pričom týmito systematickými krokmi sa dosiahlo zníženie vplyvu stredných vrstiev na spoločenské dianie.

Profesor Chomsky okrajovo spomína aj otázku budúcnosti postkomunistických štátov, takú dôležitú pre nás. Hospodársky vývoj štátov strednej a východnej Európy

nevidí v pozitívnom svetle; predpovedá, že sa vrátia k svojmu bývalému postaveniu oblastí slúžiacich bohatému priemyselnému svetu. Autor publikácie ďalej analyzuje príčiny nepriateľského postoja vlád USA voči Kube. Za hlavné znaky tohto stavu považuje nezávislé postavenie Kuby, ktorá ako jediný štát Latinskej Ameriky nepodlieha neokolonizačnému vplyvu USA.

V piatej kapitole *Demokracia a trhy v novom svetovom poriadku* sa autor sústredil predovšetkým na preskúmanie súčasnej zahraničnej i vnútornej politiky vlád USA, ktorú podrobuje ostrej a nekompromisnej kritike opierajúcej sa o fakty. Profesor Chomsky zdôrazňuje paradoxnú skutočnosť, že štát, ktorého je občanom, presadzuje vlastné záujmy v suverénnych štátoch aj za pomoci prostriedkov porušujúcich ľudské práva, a pritom sa deklaruje ako ich najväčší ochranca. Medzi prostriedky využívané neokolonializmom zaraďuje priame a nepriame vojenské zásahy - tie rúcajú legitímny demokratický systém a nastoľujú závislú "bábkovú" vládu, ktorá koná v záujmoch vládcov spoza hraníc; na dôkaz svojich tvrdení uvádza množstvo príkladov (Panama, Haiti, Nikaragua a pod.). Za najhorší dôsledok postupu porušujúceho medzinárodné právo považuje stratu dôvery občanov k slobode a demokracii. Chomsky uvádza, že vyspelé štáty sa k takýmto krokom uchylujú vtedy, keď zlyhá oveľa preferovanejší, bezpečnejší nástroj ovládania: hospodársky nátlak.

Profesor Chomsky nie je spokojný ani s vnútorným politicko-sociálnym vývojom vo svojej vlasti. Dôrazne kritizuje ekonomický systém, ktorým sa permanentne zväčšuje priepasť medzi bohatými a chudobnými. Zdôrazňuje, že princípy nadvlády biznisu sú zakomponované už v počiatkoch vzniku USA, kedy sa postulovala nasledovná teória: ak majú mať bohatí zaistené práva, musia vládnuť. Táto premisa sa v praxi dôsledne naplňuje. Pripomína, že dôsledkom takejto politiky sú sociálne škrt, ktorými trpia hlavne deti. V politickom spektre USA autorovi chýba strana, ktorá by obhajovala záujmy nižšej vrstvy, lebo obe parlamentné strany i mienkotvorná tlač obhajujú záujmy biznisu.

Autor v tejto kapitole upriamil svoju pozornosť aj na problematiku trhovej ekonomiky. Upozorňuje na skutočnosť, že k trhovej ekonomike pristupovali vyspelé štáty po desaťročiach ekonomického protekcionizmu, keď získali kapitál, s ktorým sa už neobávali trhového mechanizmu (príklad Veľkej Británie či USA). Vyslovuje názor, že hospodársky liberalizmus spomaľuje ekonomiku v rozvojových krajinách, ktoré sú pod sústavným hospodárskym nátlakom. Skutočnosť, že štáty s vyspelou ekonomikou nie sú ochotné napomôcť vyriešeniu problémov v treťom svete, autor označuje za tichú genocídu.

Chomsky usvedčuje americkú vládu z jej systematickej snahy o globalizáciu sveta a o vytvorenie "nového veku". Uvádza, že aj keď sa tento "nový svetový poriadok" vykresľuje idealizovane, de facto znamená koniec demokracie, sociálneho štátu, slobody a ľudských práv; svetový trh budú ovládať monopolné korporácie.

Šiesta kapitola *Urovnanie na Strednom Východe: jeho zdroje a obrisy*, vychádza z prednášky v Stredisku pre štúdiá Stredného Východu na Macquarieovej univerzite. Analyzuje v nej problematiku mierového procesu v najkonfliktnejšej časti sveta. Tento mierový proces, usudzuje profesor Chomsky, je riadený podľa potrieb USA. Pripomína, že pred vojnou v Perzskom zálive Amerika ako neokolonizačná veľmoc podporovala irackého prezidenta Husajna ako "správcu" svojho majetku a tolerovala mu rôzne

ukrutnosti. Keď však prestal konať podľa jej pokynov, vypukla vojna, i keď sa jej dalo zabrániť. Po vojne získali USA celosvetovú hegemoniu v kontrole ropného priemyslu i svetového diania. Najväčšou tragédiou pre obyvateľov krajín s ropným bohatstvom je podľa Chomského to, že z neho nemajú prospech oni, ale len "správcovia" a zahraniční investori.

Za hlavného odporcu mieru na Strednom Východe označuje autor publikácie vlády USA; argumentuje ich nechotou uznať práva Palestíncov, nerešpektovaním rezolúcií OSN, zdôrazňuje systematické vetovanie rezolúcií, ktoré sa usilujú o nápravu krívd spáchaných na palestínskom obyvateľstve. Pritom z amerických médií, ktoré Chomsky podrobne monitoruje, sa tieto fakty vytrátili.

Podľa profesora Chomského bolo v posledných rokoch nezvratným faktom, že čelní predstavitelia Palestíncov sa všemožne snažili o mier. Dohoda, ktorá bola nakoniec podpísaná, je podľa Chomského veľmi nevýhodná pre palestínsku stranu, pretože zaručuje len kváziautonomiu. Izrael naďalej systematicky sužuje Palestíncov ekonomickými nástrojmi, nezmyselnými nariadeniami, tvrdými sankciami, terorizovaním a prísťahovalectvom židovského obyvateľstva, ktoré je štedro sponzorované americkými daňovými poplatníkmi. Domnieva sa, že Palestínci nikdy nebudú plnoprávnymi občanmi štátu Izrael, takže pokoj v tejto oblasti v najbližších rokoch nenastane.

Ako ďalej konštatuje, Izrael je závislý od milodarov svojho ochrancu. Vlády USA poskytujú takúto službu bez akýchkoľvek podmienok a dohľadu nad jej využívaním a tento fakt sa nezmení ani napriek nesúhlasu americkej verejnosti. Natíska sa otázka, prečo existuje v medzinárodnej politike takýto nevidaný precedens. Odpoveď je podľa Chomského jednoduchá: Izrael slúži ako spoľahlivý ochranca amerických záujmov v najstrategickejšej oblasti sveta.

V siedmej prednáške *Vel'moci a ľudské práva: prípad Východného Timoru* sa zamýšľa nad "jedným z najväčších zločinov proti ľudskosti v 20. storočí", ktorý sa odohral na ostrove v Indickom oceáne. Sleduje tu historickú niť: po druhej svetovej vojne sa začal naplňovať program neokolonializmu, ktorý realizovali vyspelé štáty. V ich plánoch im prekážal nacionalizmus a nezávislé, suverénne vlády. Tie sú násilne nahradzované vojenskými chuntami a zástupcami korporácií, ktoré majú najväčšiu dôveru USA. Tento účinný scenár sa podľa autora publikácie naplnil aj v Indonézii, kde armáda zničila demokraciu a otvorila krajinu zahraničnému rabovaniu.

V roku 1975 začala Indonézia protiprávnu okupáciu Východného Timoru, ktorá sa uskutočnila, ako tvrdí profesor Chomsky, s vojenskou a diplomatickou podporou USA a Austrálie. Etnické čistky, ktoré prikazovali vykonať dôstojníci vycvičení v USA, mali charakter genocídy, toto tvrdenie je podložené štatistickými údajmi. Hlasy zodpovedných intelektuálov (aj indonézskych) zneli za právo na sebaurčenie pre Timoranov, ale informácie o porušovaní ľudských práv sa v svetovej tlači neobjavili. Chomsky ironicky konštatuje, že americkí publicisti usilovne pracovali na vylepšení faktov. Šokujúco pôsobí i jeho odhalenie skutočnosti, že generálov zodpovedných za genocídu obyvateľstva uchýlila americká vláda na svoje univerzity. Poukazuje tu okrem iného i na dvojaký meter pri posudzovaní ľudských práv, ktorý sa uplatňuje podľa potreby, a vyzýva na zmenu nehumánnej, neokolonizačnej politiky Západu. Aj o príčine okupácie Východného Timoru sa čitateľ dozvie v tejto kapitole.

Aj ôsma prednáška *Východný Timor a svetový poriadok* je venovaná tragédii timorského obyvateľstva. Stav, ktorý nastal po vpáde indonézskej armády, pomenúva ako nevyprovokovanú agresiu, vojnový zločin. Chomského kritika neobišla ani postoj hostiteľskej krajiny (Austrálie), ktorá de jure uznala anexiu Východného Timoru, pretože tým získala dôležitý podiel na výnosoch z okupovaného územia a okrem iného (predaj zbraní) sa tak spolupodieľala na zločine proti ľudskosti. Profesor Chomsky prirovnáva postoj západných mocností k anexii Kuvajtu Irakom a k anexii Východného Timoru Indonéziou a upozorňuje na rozdielne prístupy západných krajín k tomu istému problému.

Ako naznačuje už názov recenzovanej publikácie, cieľom jej autora bolo odhaliť a analyzovať stav moci v súčasnom svete a perspektívy jej ďalšieho vývoja. Vo svojich úvahách dospel k pomerne pesimistickým záverom: v súčasnom svete dominuje sila, a nie zákon, pretože mocnosti sa chovajú zákonne len vtedy, keď im to neprekáža v presadzovaní ich záujmov. Vyspelé štáty verejne podporujú vznešené princípy, no v reálnom politickom konaní ich popierajú. Primárnym dôvodom takejto schizofrénie je podľa Chomského strach z demokracie. Hoci médiá disponujú objektívnymi faktami o tejto skutočnosti, verejnosť informujú v súlade so záujmami mocných. Proti takejto podobe moci autor dôrazne protestuje a apeluje na verejnosť, aby dala najavo svoj nesúhlas podobne ako v 60-tych rokoch.

Čo dodať na záver? Ešte raz pripomínam spojenie lingvistika - politika, ktoré by sa mohlo po letmom zoznámení s publikáciou zdať nekoherentné. Profesor Chomsky ako lingvista odhaľuje často pompéžnu rétoriku politikov, určenú obyvateľstvu, a sleduje jej reálne napĺňanie, pričom svoje hodnotiace súdy často ironicky podfarbuje. Chcem zdôrazniť, že recenzovaná publikácia sa obsahom líši od väčšiny akademických štúdií na sociálno-politické témy, a preto si čitateľ môže rozšíriť svoj obzor o nové neortodoxné myšlienky.

Ulrich Wollner

Mgr. Ulrich Wollner
Katedra filozofických vied UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
SR

O DÔSTOJNOSTI ČLOVEKA

BOŽENA SEILEROVÁ: O dôstojnosti človeka. Odkaz Giovanniho Pica della Mirandola. Bratislava, IRIS 1999, 123 s.

Práce o renesančnej filozofickej spisbe, ktorých u nás nie je veľmi veľa, obohatila monografia B. Seilerovej zaoberajúca sa dobou, životom a myslením G. Pica della Mirandola. Táto štúdia je o to hodnotnejšia, že obsahuje v prílohe slovenský preklad